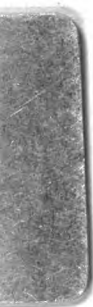

3435

cc 8

3435. cc. 8.

A

MAGYARORSZÁGI REF. EGYHÁZ

KÖZÖNSÉGES

ÉNEKES KÖNYVÉRŐL,

AZ ÉNEKEK SZERZŐINEK NÉVSORÁVAL.

TÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK.

IRTA

K.

RÉVÉSZ IMRE,

A DEBRECENI REFORMÁLT EGYHÁZ EGYIK PREDIKÁTORA ÉS A MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA LEVELEZŐ TAGJA.

~~~~~  
SZERZŐ SAJÁTJA.  
~~~~~

DEBRECZEN.

NYOMATOTT A VÁROS NYOMDÁJÁBAN.

1866.

ELŐSZÓ.

Külföldön néhol, az énekes könyvet a nép bibliájának szokták nevezni. Ezen elnevezésben kétségkívül tulzás van, mert az Isten igéjét soha, sehol és senkinek kezében semmi más nem helyettesítheti. Anyi azonban bizonyos, hogy a protestans nép s épen a mi népünk egyházi életében is, a biblia után semmi oly nagy fontosságú befolyással nem bír mint az énekes könyv.

Közönséges isteni tiszteletünknek egyik főfő, és anyiban kiváló fontosságú alkatrésze az éneklés, amenyiben ezt már nemcsak hallgatja, hanem önmaga végzi az egész gyülekezet. S valóban aligha is van meghatóbb és Istenhez emelkedőbb valami, mint egy egész gyülekezetnek egy szívvvel és szájjal való buzgó éneklése. Az alsóbb iskolákban s a temetési végtisztességtételek alkalmával folyvást zengenek az énekek; gyermekeink talán még most is csak az énekes könyvből gyakorolják az olvasást, s népünk legnagyobb része a komolyabb és nemesebb költészetet csupán énekeinkből ösmeri. Midőn pedig az ottan-ottan egyházunkra borult gyászok időkben, az Isten igéjének közrebocsátása

és terjesztése megnehezítettett vagy egyenesen megtiltatott hazánkban, csakugyan az énekes könyv volt a szegény nép kezében a legelső vallásos könyv. Egy szóval: a vallását szerető buzgó magyar református embernek, egész életpályáján keresztül, a sors minden viszonyai között, hű társa az ének.

Ezekszerint úgy látszik, legalább előttem, hogy anyaszentegyházunk minden értelmes tagja ohajtja tudni azt, hogy miként jött létre ily nagy fontosságú énekeink gyűjteménye vagyis az énekes könyv, s hogy vajjon azon gondolatok és érzelmek, melyek egyik vagy másik énekünkben kiválólag megragadják s fensőbb tájakra emelik az éneklő egyeseket vagy gyülekezeteket, — kinek elméjében és szívében fogamzottak meg legelőször? Kétségenkívül, azt is érdekes tudni, hogy vajjon azon énekek és melódiák, melyeket mi éneklünk, énekeltenek-e még valahol mások által is?

A vallásos kegyelet és nemes tudásvágy ezen ohajtásának akarok e füzetkével eleget tenni némi részben; csak némi részben, — mondom, — mert nem teljes történelmet, csak történelmi közleményeket adhatok énekes könyvünkről. — Talán egy-két lélekben ezen lapok olvasása is ébresztetni fogja a vallás iránti élő szeretetet s a tiszteletet azok emlékezete és hamvai iránt, kik az énekügy nagyfontosságú mezején kívántak szolgálni kortársaikkal s nekünk maradékaikkal.

Végül megjegyzem, hogy azon — e füzetkével rokon közleményeket, melyek ezideig az irodalom mezején akár önállóan, akár másként megjelentek, gondosan figyelembe vettem igenis, de e művecske írásánál nem ezeket, hanem legtöbb esetben magukat az eredeti közvetlen forrásokat használtam. Az újabb énekek szerzőinek legnagyobb részét, magoknak a szerzőknek saját kézírataiból s énekes könyvünk ugymondható szerkesztőjének Benedek Mihály tiszántuli egyházkerületi főjegyzőnek majd superintendensnek sajátkezű jegyzeteiből, a régibb énekek szerzőit pedig régibb emlékekből határoztam meg. Örülök hogy ez utóbbiak közül némelyeket a századok homálya alól világosságra hozhattam; de sajnálom, hogy többeknek szerzőit mind ezideig fel nem fedezhettem. Nagy köszönettel venném e tekintetben is a jóakaratu utbaigazítást.

Egyházi irodalmunk több rendbeli nyomorúságai miatt, kénytelen vagyok ezen füzetke utánnyomatása vagy bárminemű kiadói megraboltatása ellen, előlegesen is óvást tenni.

Az Istennek kegyelme és Szent Lelke légyen velünk!

Debrecen, 1866. Junius 10.

RÉVÉSZ IMRE.

1. §. Énekes könyveink ügye az elmúlt századokban.

Az áldott emlékezetű reformátorok, miként külföldön úgy hazánkban is, a gyülekezetnek a közönséges isteni tiszteleten s nemzeti nyelvenvaló éneklését visszaállították. Így hozta ezt magával mind a keresztyén isteni tisztelet természete, mind a régi és romlatlan keresztyén egyház példája. A reformátzio kezdetével tehát, magyar hazánkban is, magyar templomi énekekre volt szükség, a melyek létre is jöttek, részint azáltal, hogy a zsoldárok foglaltattak versbe, részint azáltal, hogy a deák énekek fordítottak magyarra, részint azáltal, hogy egészen eredeti énekek irattattak. Az első magyar reformátorok nagy része egyszersmind énekszerző is volt. Ilyenek valának pl. Dévai Biró Mátyás, budai, kassai, majd debreceni predikátor; Batizi András kassai s szikszai tanító, majd ujhelyi s erdődi predikátor; Radán Balázs debreceni, — Huszár Gál óvári, komjáti, kassai, debreceni predikátor; — Sztárai Mihály, — kitűnő zeneértő és igen jeles éneklő, — tolnai s debreceni predikátor; — Szegedi Kiss István tasnádi, gyulai, mezőturi, békési, tolnai iskolatanító, majd laskai, kálmáncsai, ráckevii predikátor és superintendens, Skarica Máté ráckevii predikátor, stb. stb.

A szükség azonban, az énekeknek nemcsak

megiratását, hanem összeszedetését s közhasználatra bocsátását is hozván magával, csakhamar jöttek létre kinyomott énekes könyvek is. Ilyenek voltak már: a Székely István gönci predikátoré, mely a régi deák énekek magyar fordítását foglalta magába, s 1538-ban jelent meg Krakkóban; a Huszár Gálé, mely 1570. tájban Debrecenben, — a Bornemisza Péter dunáninneni superintendensé, mely 1582-ben Detrekön, — Beythe István dunántuli superintendensé, mely szinte 1580 tájban, — Gönci György debreceni predikátoré, mely 1592-ben Debrecenben, — Ujfalvi Imre debreceni tanaré s predikátoré, mely Debrecenben, 1589-ben jelent meg, de ez utóbbi csupán halotti énekeket tartalmazott. — A XVII-dik századból különösen említést érdemel azon Öreg Graduál¹⁾ nevű nagy vastag énekes könyv, a mely Bethlen Gábor és I. Rákóczi György dicsőséges emlékezetű fejedelmek rendeletéből, Keserői Dajka János és Geleji Katona István superintendensek által szerkesztve, 1636-ban jelent meg Gyulafehérvárott, de csupán 200 példányban, mert nem a közönség, hanem csak az okosabb kántorok számára való volt ez.

Mindezen énekes könyvek, sőt általában mindazok között, a melyek mostani énekes könyvünk

¹⁾ Graduál származik a gradustól, mely lépcsőt jelent. A római kath. egyházban már a régi idők óta fogva, némely zsoltárokat az oltár lépcsőjén, vagy más — lépcsővel ellátott magas helyeken szoktak énekelni. Innen az ilyen énekek, sőt későbbben és általában a zsoltárkönyvek graduális-oknak, röviden: graduális-oknak neveztettek. — Öreg, nemcsak vént, hanem nagyot, vastagot, teljességre jutottat jelentett nyelvünkben; pl. öreg fűrés, öreg reszelő; öreg estve stb.

előtt létrejöttek, egyetlenegy sem volt olyan, a mely az egész magyar reformált egyház számára gyűléssileg el lett volna fogadva, vagyis a melynek használatára felsőbb rendelettel köteleztettek volna minden egyes gyülekezetek. Mindegyik kerület, sőt gyülekezet is, használta azon énekes könyvet, a mely neki, vagy előjáróinak tetszett; némelyik gyülekezet pedig kivált a reformáció utáni időkben, kizárólag nem használta egyiket sem a megjelentek közül, hanem sajátmagának külön énekes könyve volt, kéziratban.

Ezen szép szabadságból, mely az egyes gyülekezetek nagy önállóságára emlékeztet, semmi gonosz nem következett mindaddig, míg tudós predikátorok, sőt mint láttuk, superintendensek is gyűjtötték össze, szerkesztették és bocsátották közre az énekeket. Mihelyest pedig az énekes könyvek kiadása csupán a könyvnyomdászok üzleti vállalatává lett: iszonyu hibák csusztak be az énekes könyvekbe. Felvettek temérdek sok oly énekeket, melyeknek tartalma üres haszontalanság s néha épen felekezetünk elveivel ellenkező volt; nagy számmal voltak olyanok, melyekben a verselés volt nyomorult rossz, viszont olyanok is találkoztak, melyek vásári kóldusok szerzeményei valának. Az ilyenféle énekek száma, a múlt század elején, ide nem értve a zsoltárokat, meghaladta az ötszázat, úgyhogy méltán írta valaki az említett időben hogy „megterheltetett az ekklézsia énekeknek sokaságával.” Veresegyházi Tamás debreceni predikátor 1686—1711, több mint 400 botrányos, szarvashibát fedezett fel és mutatott ki az énekes könyvben. Elfeledték, vagy botrányosan elcsavar-

ták, összezavarták az énekek zengzeteit is, s általában az éneklésbeli zavar és botrány oly nagy volt, hogy ennek eltávolítása végett pl. Debrecenben, a nagy ünnepeken kívül, egyéb napokon nem is volt szabad énekelni a templomokban.

Telegdi Pap Sámuel kolozsvári derék nyomdászé az érdem, hogy az énekes könyv kijavításának ügyét erélyesen megindította. Ő ugyanis, 1702-ben az erdélyi ref. egyházi főtanács által országos egyházi nyomdászszá kineveztetvén, mindjárt azon évben kérte az Enyeden tartott zsinattól az ügy felkarolását. A jó szándék viszhangra is talált, de a bekövetkezett harcok miatt, évekig félben kellett az ügynek maradnia. Az erdélyi ref. egyház 1727-ben, a Küküllővárott tartott zsinatban ismét erélyesen felvette az ügyet, s részletesen és kellő indokolással kitűzte a helyes elveket, melyek szerint a javítást végre kellene hajtani.

Azonban, úgy látszik, hogy a gyászos idők, melyek akkortájban mindakét magyar hazabeli protestáns egyházra nehezültek, arra inditák az erdélyieket, hogy közöljék az ügyet a magyarországiakkal s különösen a hozzájuk legközelebb Zilahon lakó Zoványi Györggyel, a tiszavidéki ref. gyülekezetek buzgó, bátor és emelkedett lelkű püspökével. Az erdélyi egyházi főtanács megbízásából gróf Wesselényi István elnök levélben, Telegdi Pap Sámuel nyomdász pedig személyesen kereste fel Zoványit, a ki is így felelt: „közleni kell ezt, az egész magyar hazabeli ref. ekklézsiák előljáróival.“ Meg is inditá Zoványi 1729. június 8-kán a nagyszerű körlevelet ez ügyben, az apostoli köszöntéssel és ily megszólítással: „Tiszteletes atyák, kö-

zönséges Urunk örökségének vigyázó lelkipásztorai és hűséges dajkái!" Az Erdélyből hozzá küldött javallatot hozzá csatolja körleveléhez, maga is részletes és szabadelvű javallatot közöl s buzgón kéri a megszólítottakat, hogy „ne vegyék a dolgot siketségre, hanem egy hónap alatt elméjüket adják be." Mindenekfelett ajánlja pedig „a szent munkát" a debreceni predikátoroknak; mert a többi előjárók szétszórva vannak. Az énekes könyvre nézve az országos megegyezést különösen ajánlván, ezt mondja többek közt: „hova lehet szebb dolog, mint azon egyhitű embereknek, ha a liturgiájok egyformájú és az éneklésben egyenlő a consonantia"... „Mi is azért mostan, mikor lelkünk vára ostromoltatik, legyünk olyanok, mint ama sokaság, melynek az hit után szívek lelkei egy vala."

Néhány egyházmegyéből csakugyan jött válasz, de csak egypár szóban és igen hidegen. Ugocsa attól félt, hogy majd „innovátoroknak", ujitóknak tartanak bennünket; Szabolcs pedig kereken kimondá, hogy „nem arravaló idő van most." A többi, egy szóval helybenhagyta az erdélyiek s Zoványi eszméit.

A közjóra célzó nemes szándékból csakugyan nem lett semmi, s Erdélyben 1777-ig, nálunk pedig a jelen század elejéig semmi javítás nem történt az énekes könyvön.

2. §. *Mostani énekes könyvünk létrejövetelének története.*

Az 1790-dik év, új korszak kezdete vala a magyar reformált egyházra nézve is. Az egyházi és

iskolai élet mezején többrendbeli oly javítások kezdettek meg, melyekre a mult évtizedek alatti keserves nyomattatás és üldöztetés miatt gondolni is alig lehetett.

A tiszántuli egyházkerületnek 1790. augusztusi közgyűlésén már megpendült az eszme, hogy a helvét hitvallást ki kell nyomatni s az énekes könyv kijavításához hozzá fogni. Néhány év múlva már, csakugyan mind a négy kerület forma szerint fel lett szólítva, hogy a javítás iránti nézeteit a legközelebb tartandó egyetemes tanácskozmányra adja be. A tiszántuli egyházkerület kebelében, az 1804. aprilisi gyűlésből, az igazítási javallat elkészítésére Fazekas István érmelléki, Gál András debreceni egyházmegyei esperestek s Földvári József debreceni lelkész, — valának kinevezve. Ezek 1804. július 1. be is adták jelentésöket; mind az erdélyi, mind a magyarországi énekes könyvekből egyszerűen, minden indoklás nélkül kijelölván a kihagyandókat.

Az 1804. augusztus 21. 22. napjain tartott egyetemes értekezletre három kerület adta be a javítás iránti nézeteit. A dunántuli elmaradt. Ezzel tehát közöltettek a többiek nézetei, egyszersmind pedig elhatároztatott, hogy a zsoltárok maradjanak meg igazítatlanul, de az énekelhető versek csillaggal jegyeztessenek meg. Minthogy továbbá a dicséretetek közül, a kerületek javallata szerint igen soknak ki kell hagyatnia, ugyhogy alig marad meg néhány: a kerületek szedjék össze a kebelökben netalán található, kéziratban lévő énekeket, vagy az ahoz értőket serkentsék ujak írására.

A tiszántuli egyházkerület tehát, mindjárt

azon évi oktoberi gyűléséből felszólíttatni rendelte az egyházkerületi főjegyző által Fazekas István érmelléki esperestet, Lévai Bálint turi, Keresztési József szalacsi, Fazekas András csatári, Diószegi Sámuel debreceni, Lengyel József szalontai, Nagy István h.-bőszörményi predikátorokat, hogy ezek irjanak mindenféle alkalomra egy-egy, 4—5 versből álló éneket a zsoltárok szebb és ösmeretesebb dallamaira; — az Urvacsorája feletti énekek azonban állhatnak több versekből is. A Benedek Mihály felszólító levele, a mely 1804. december 18-dikán kél, előadván röviden az ügy történetét, megjegyzi, hogy adventre és nagyhétre ne csak egy, hanem több éneket is irjanak az illetők; a dicséreték közül dallamára nézve különösen kiemeli és ajánlja ezt: „Kegyes Jézus én imádságomra,” stb., s az énekversek számát 6—7-re szabja. Beküldési határidőül a következő aprilist tűzi ki. Kétségenkívül intéztek ily tartalmu felszólítást a többi egyházkerületek hatóságai is a kebelökben lévő énekszerzőkhöz.

Az 1806. augusztus 24-dikén Pesten tartott egyetemes tanácskozmányhoz, azon egyetemes küldöttség, a mely még 1804-ben meg volt bízva az új énekes könyv ügyének intézésével, már jelentést tett a maga működéséről, nevezetesen, hogy az adott utasítás szerint a zsoltárokon változtatást nem tett, hanem csillaggal jelölte meg az énekelhetőket, a dicséreték közül sokat kihagyott, némelyeket megigazitott, a most beküldött új énekeket megvizsgálta s azokat, a melyek próbát a kiállották, oda, a hova illettek betette. Mindezeket az egyete-

mes tanácskozmány helyben hagyta s meghatározván az új énekes könyv címét, Benedek Mihályt megbizta, hogy az egészét készítse el sajtó alá, irjon hozzá előszót és könyörgéseket, s midőn az egész készen lesz, küldje azt Pestre esperest Báthori Gáborhoz, bizonyosan a Pozsonyba juttatás végett, mert Wéber Simon pozsonyi nyomdásznak lőn átadva a mű, hogy nyomja azt minél olcsóbban. „Nyerekedni“ a könyvön, mint Dunántulról Láczaire véleményezi, egyáltalában nem kell. A predikátorok pedig az új énekes könyvnek a nép általi elfogadtatását s használatba vételét buzgón előmozdítani igyekezzenek.

Ebben állott az egyetemes tanácskozmány vagy konvent idevonatkozó végzésének tartalma, a melylyel a tiszántuli egyházkerület, melynek férfiai legtöbbet fáradoztak az énekes könyv ügyében, nem volt meglegedve, és pedig leginkább azért, mert az új énekes könyv, Wéber Simonnak adatott át nyomtatás végett. A nevezett kerület, 1806. októberben tartott közgyűlésében tehát elhatározá, hogy Debrecenben nyomattassék az énekes könyv s az ebbe való beleegyezésre a többi kerületek is szólittassanak fel, mert Wéber egy pólturaért (1 és $\frac{1}{2}$ kr.) nyomná ívét — természetesen, minden egyes példány ívét érte, — s a debreceni nyomda egy krajcárért, és ez, jobban és szebben is mint Wéber, a kinek eddigi énekes könyvei is mind papirosukra, mind betűikre nézve igen rosszak, s e mellett a nyomdai hibák igazítgatása is sokkal jobban mehetne Debrecenben. — A többi kerületek is csakhamar mindnyájan beleegyeztek, hogy az új énekes könyv Debrecenben nyomassék.

Ugyancsak a tiszántuli egyházkerület említett gyűlésén, jelenti a superintendens, aki már ekkor Benedek Mihály volt, hogy új énekekre még szükség van, a vasárnap délutáni katekhizmusi tanításokhoz, ilyenek írására azonban már felszólítottak azon egyének, kiknek eddig írott énekei helybenhagyást nyertek. A beküldendő katekhizmusi énekek megvizsgálására pedig, a debreceni predikátorok és professorok neveztettek ki.

Az új énekes könyv létrehozása ügyében tett s már meglehetősen előrehaladt sikeres lépéseket észrevette a magyar királyi Helytartótanács is, és noha az örökké állandónak nevezett 1791. XXVI-dik törvénycikk nyilván megengedi, hogy a magyarországi protestánsok, szimbolikus, theologiai és a kegyesség gyakorlására tartozó, tehát az énekes könyveket is, saját könyvvizsgálóik felügyelete mellett, szabadon — azaz minden polgári hatósági befolyás nélkül nyomathatják, — mindazonáltal az említett Helytartótanács, az 1807-dik évben mégis az énekek kézirat kívánja megtekintés végett, a tiszántuli egyházkerületről. — Sokat szenvedett és küzdött szegény jó atyáink megunták, vagy nem győzték mindig a viaskodást, hanem kitérő választ adtak néha. Így ama kívánatra is csak annyit feleltek, hogy ninesenek még mind készen az énekek; majd „felküldődnek“ ha özszekerülnek. Azonban, évekig nem küldötték biz azokat fel s talán sohasem is küldötték volna, hanem a feledékenységnek sokat elborító leple alatt, ama parancs tiszteletteljes mellőzésével az énekes könyvet egyszerűen világra bocsátották volna, ha anyagi érdekek, az új énekes könyv kiadására és jövedelmére

nézve, az ugynevezett kizárólagos szabadalom kieszközölését nem javallották volna.

A magyarországi reformált egyháznak ugyanis, a dicső emlékezetű magyar református erdélyi fejedelmek letűnte után, az élet egyéb kínai mellett, egyik folytonos társa volt a szegénység is, mely ottan-ottan, némely dolgokra nézve csaknem teljes végséggé lőn. Így a mult század vége felé s a jelen század elején is, a vallástudományi felsőbb műveltségnek nagy alászállásától tartottak, és pedig méltán tartottak atyáink. Főiskoláinkban, a professorok száma, a nagy fontosságú tudományhoz képest igen csekély volt; a külföldi jeles iskolákat meg nem látogathatták a leendő papok és tanárok, részint a felsőbb tilalmak — részint a háborus viszonyok miatt. Emelni kellett tehát hazánkban a főiskolákat, s im e célra szánták atyáink azon tiszta hasznót, mely az énekes könyvekből, azoknak kizárólagos szabadalom melletti nyomtatása folytán be fogna jöni.

Ily értelemben inditá meg az ügyet az 1809. februári egyetemes tanácskozmány is; — most azonban már a Helytartótanács határozottan kívánta az énekek kézíratait s egyszersmind 12 forintot a szabadalomért, a mely szabadalom aztán idővartatva, 1812. september 18-dik napjáról kelve, csakugyan le is érkezett azon megjegyzéssel, hogy a 12 frt, nem bankóban kell érte, mint felküldett, hanem pengőben, melyre az ügyet intéző tiszántuli egyházkerület végzésileg egyszerűen ezt válaszolta: „ki fog pótolódni.”

Ugyancsak a tiszántuli egyházkerületnek 1813-dik évi áprilisi közgyűlése egyik végzésében már

kijelenti, hogy a kért szabadalom leérkezett; az énekes könyv ki van nyomva; vitesse el mindenik kerület a maga osztályrészét; nyomtatási költség egy példányra egy váltó forint esik; eladási árát ugyancsak egy példánynak lehet tenni két váltó forintba. Néhány hónap múlva azonban, nevezetesen 1813. augusztusi gyűlésében, azt határozta a nevezett kerület, hogy a könnyebb megszerezhetőség végett legyen az énekes könyv egy példányának ára kötetlen 1 frt 30 kr., kötve két forint 21 kr. váltóban.

A debreceni könyvnyomda számára kinyert, már említett kizárólagos szabadalomnak értelme, röviden kifejezve az, hogy az énekes könyvet egyedül csak a debreceni nyomdában lehet és kell nyomni, mindaddig míg e tekintetben, az egyházkerületek másként nem intézkednek. Azonban a szabadalom még le sem érkezett, s már némi féltékenység mutatkozott a testvér kerületek részéről Debrecen irányában. A szakadás egyideig megelőztetett, de később csakugyan létrejött az, úgyhogy a debreceni nyomda, már darabidő óta csupán a tiszántuli egyházkerület számára dolgozik.

3. §. *A zsoltárok eredeti szerzői.*

A zsoltárok¹⁾ könyve vagy gyűjteménye, az ó szövetségi szentiratok egyik kiegészítő része. A zsoltárok tartalma: általában az Istennek mint te-

---

¹⁾ Zsoltár, kétségen kívül a német Pszalter — ez ismét a görög Pszaltérion szótól veszi eredetét, a mely a muzsikai hurokat verő eszközt jelentette eredetileg, később az énekek gyűjteményét is, olyformán mint nálunk is cimbalomnak, lantnak neveztettek némely vers gyűjteményeit. Pszalma: ének; Pszalmos: huros muzsika zenéje, énekvers stb. stb.

remtőnek, gondviselőnek és törvényadónak dicsőítése, a Jehova ellenségeinek átkozása, az igaz és kegyes ember boldogságának magasztalása, hálaadás a szabadításért, bünbánat, megalázódás az Isten ostora alatt; egy szebb jövő reménye a Messiás eljövetele felől, — s más ezekhez hasonló gondolatok és érzemények. A zsoltárokat különböző időkben és különböző szerzők irták.

A zsoltárok írói időrendben a következők:

M ó z e s,

az Isten embere, ki mintegy 1500 évvel élt Krisztus urunk születése előtt, írta a 90-dik zsoltárt. Ezen gyönyörű szép ének tehát, most már majdnem negyedfélezer éves.

D á v i d,

proféta és dicsőséges király Izraelben. Élt mintegy 1050 évvel Kr. U. sz. e. A zsoltárok feliratai szerint 74 zsoltárt irt ő öszvesen; — nev. 3, 4, 5, 6; a 11-től a 32-ig mind, a 34-től 41-ig mind; 51-től 65-ig mind; 68, 69, 70, 86, 101, 103, 108, 109, 110, 122, 124, 131, 133, a 138-tól a 145-ig mind; neki tulajdonítják még a következő tiz zsoltárt is: 33, 43, 91, 94-től 99-ig, 104, — sőt általában mindazon zsoltárokat, melyeknek szerzői a zsoltárok könyvében megnevezve nincsenek.

Á z s á f,

zsoltáriró és énekvezér Dávid korában, a következő 12 zsoltárt tulajdonítják neki: 50, 73-tól 83-ig mind.

A Kóhra fiai,

azaz maradékai azon Kórákhnak, vagy Kórénak, ki a Lévi nemzetségből származott és akiről IV. Mózes. XVI., mint Mózes és Áron ellen többekkel együtt fellázadóról van szó. Ezen Kóráhnak késő maradékai, Dávid korától fogva, egész nemzetséggükkel a templomi éneklők seregéhez tartoztak. Ők irták a következő szép zsoltárokat: 42-től 49-ig, 84, 85, 87, 88.

Hémán és Éthán;

Hémán, tudós zsoltáriró Dávid korában, neki tulajdonítják némelyek a 88-dik zsoltárt; — Éthán ki amazzal együtt emlittetik, a Dávid éneklőinek egyike, — neki tulajdonítják a 89-dik zsoltárt.

Salamon,

a bölcs király, Dávid fja és utóda. Kr. U. sz. e. az 1017-dik évben ült atyja királyi székébe és uralkodott épen anyi ideig mint az, t. i. 40 évig. Ő irta a 72 és 127-dik zsoltárokat.

4. §. A zsoltárok versbefoglalói.

A zsoltárok eredetileg, amint t. i. a bibliában állanak, nem oly alakban vannak írva, mint a mi lyet mi versalaknak nevezünk, s mint a milyen alak későbbben szükséges lett ahhoz, hogy valamely elmemű europai népek által énekelhető legyen. Versbe kellett tehát foglalni a zsoltárokat is, hogy énekelhetők legyenek.

Hazánkban a zsoltárok nagy részét már Sztárai Mihály kitűnő reformatorunk magyar ver-

sekbe foglalta. Őt követték aztán több egyesek. Sztárairol, kortársainak előadása után, az is emlékezetben hagyatott, hogy ő az isteni tiszteletken, mielőtt predikálni kezdett volna, önmaga gyönyörű szépen énekelt, mert magas, szép zengésti kellemes hangja s e mellett a zenészetben kitűnő jártassága volt. A szegény nép messzeföldről seregengként jött Sztáray hallgatására, s el lehet képzelni, mily édesdeden volt meglepetve, midőn saját nemzeti magyar nyelvén hallotta szép énekben és beszédben hirdettetni az Istennek nagyságos dolgait.

A Sztárai-féle zsoltárversek nagy része azonban, a mellett hogy gyakorta igen hűtlen a zsoltárok eredeti tartalmához, és sokszor messze csapong attól, efelett még mind nyelvezetre mind versalakra nézve magán hordja korának, a kezdetlegességnek, s a sietve készütségnek jeleit. Néha valótlanságot is mondanak ezen versek a kezdő és végző pontokban, amennyiben egyenesen Dávid szájába adnak oly énekeket, amelyeket egy általában nem ő irt.¹⁾

Mindamellett, a reformáció korától kezdve több mint egy századig, ezen versek szerint énekelte a zsoltárokat a magyar protestáns nép, s még azután is egészen az új énekes könyv létrejöveteleig, rendszerint kinyomattak azok a közönséges énekes könyvekben.

---

¹⁾ Így pl. a 42-dik zsoltár, melynek szerzője nem Dávid, hanem a Kórah fiai, így kezdődik: „Jóllehet nagysokat szóltunk Dávidról, Ő zsoltár könyvének dicséreteiről; Mégis rövideden szóljunk Dávidról. — Nagysok könyörgését végyed eszedben, Dávid prófétának dicséretiben, Hívek állapotját jelentvén ebben.“ — A két utolsó vers: „Írta ezt Szent Dávid ő énekében, Mikoron bus vala az ő szívében, Negyenkettődik szép dicséretében. Dicsértessél mennyben teremő Isten, A te szent fiaddal Urunkkal egyben, És a szent lélekkel örökké. Amen.“

A zsoltárok oly alaku versekbe, mint a milyenekben azokat mi most énekeljük, legelőször francia nyelven foglaltattak Márót Kelemen és Béza Tódor által.

Márót Kelemen, kinek atyja is költő volt, 1495-ben született francia földön. Ifjú korában a francia királyi udvar szolgálatában volt s miként környezete, úgy ő is, darab ideig könyelmű, zabolátlan életet élt. Midőn azonban ifjúsága évei eltűntek s már férfiúi kora is hanyatlani kezdett, magába szállott ő is, s a megtisztított vallásban kereste és találta meg lelke ujjászületését. A reformáció iránti hűségeért fogságot szenvedett, majd későbbben idegen tájakon bujdosni kényszerült. — A zsoltárok versebe foglalásához még 1538-ban kezdett, a nagy tudományu Vatablenak, a párisi egyetemen a bibliai nyelvek híres tanárának segítségével. Először csak 30 zsoltár verse jelent meg. 1543-ban, mint menekült Genfben tartózkodván, Kálvin indítására még 20 zsoltárt foglalt versekbe. A genfi tulszigoru életet nem szeretvén, csakhamar elment onnan s 1544-ben halt meg Turinban, olasz földön. — Márót foglalta még versekbe a tíz parancsolatot is, mely magyar fordításban így kezdődik : „Emeld fel szived, füled nyisd meg, Te kemény nyaku Izrael,“ és a Simeon énekét : „Uram bocsássad el szolgádat békével“ stb. — Márót versei minden tekintetben valódi remekek s mindjárt megjelenésök, után leirhatatlan lelkesedéssel fogadták azokat.

A még hátralévő száz zsoltárt Kalvin buzditására és sürgetésére Béza Tódor foglalta versekbe 1550—1552. évek alatt. — Béza született 1519-

ben Franciaországban. Kálvinnak ifjukorától kezdve mindvégig hű barátja volt. Még Kálvin életében Genfben hivatott főiskolai tanári tisztre; Kálvin halála után pedig Béza kezébe lőn letéve a genfi egyház és főiskola ügyeinek vezetése. Meghalt 1605-ben. Őseink közül többekkel részint levelezésben, részint személyes ismeretségben állott, mint pl. Szegedi Kis Istvánnal, Mélius Péterrel, Paksi Mihálylyal, Turi Mátyással és másokkal. Theologiai tudós leveleinek gyűjteményét 1573-ban, Telegdi Miklós magyar főurnak ajánlotta. Béza igen derék, szellemdus tanár és tudós volt s különösen az írás magyarázatban kitűnő. Költői tehetsége is nem mindennapi vala, de zsoltárai a Márótéival nem mérkőzhetnek, ami nem is csoda, mert Márót rendkívüli költői jelenség volt, s az újabb francia költészet atyjának, megalapítójának általában ő tartatik.

Hogy a zsoltárok közül melyiket foglalta Márót s melyiket Béza francia versekbe: az, a mi zsoltár könyveinkben ki van jelölve.

A zsoltárokat francia szabásu magyar versekbe Szenci Molnár Albert foglalta. — Született ez az áldott és mégis szomorú emlékezetű nagy ember, mint Bod Péter igen helyesen mondja „a közjóra,” 1574. augusztus 30. Szencen, Pozsonymegyében. Tanult Győrött, Debrecenben, Göncön, majd a külföldön több helyeken Bentazta a művelt Európa főbb pontjait. Majdnem teljes negyven évig külföldön élt, néha mint nyomdai javitnok, majd huzamosabban mint iskolaigazgató Oppenheimban a Rajna partján. De bár ily huzamos ideig külföldön élt és pedig sokszor nagy szükséggel

küzdvé, senkinek szive, a hazaföldén boldogságban lakozók között is hőbben nem dobogott a haza és nemzet közjáváért, mint az övé. A magyar nyelvtan, a magyar szótár, a kijavított magyar biblia, a heidelbergi katekhizmus, a zsoltárok, Kálvin világ-hirü művének az Institutionak magyar fordítása s még több más művek is mindvégig hirdetni fogják Szenci Molnár Albert halhatatlan érdemeit. A bibliát, kátét és zsoltárkönyvet mai napig azon alakban használjuk, melyben azokat Szenci Molnár Albert hagyta volt. Magyar zsoltárai jobban megközelitik az eredeti franciának fönségét, mint a latin, német és angol forditmányok; a magyar irodalom mezején pedig darab ideig páratlan remekek valának azok. — A magyar reformált egyház irodalmi és szószéki nyelvére, senki nagyobb és üdvösebb befolyással nem volt, mint Szenci Molnár Albert; sőt hiszem, hogy az ő csontjaiból támadni fog egy nemesen bajtvivó bosszuálló, aki bebizonnyitandja, hogy a reformátio zivataros kora után, nem egyik vagy másik biboros főpap vagy mágnás, hanem az Istennek ezen nyomorral küzdött szegény szolgálja az, ki a komoly és szabatos magyar irodalmi nyelvnek korszakot alkotó munkása s egyidőre megalapítója volt. S mi lett a jutalma mindezen küzdelemnek és fáradságnak? — E nagy embert, ki folytonosan hazájaért élt és munkálkodott a külföldön, valami csudálatos titkos ösztön sok ideig visszatartotta, hogy ne jöjjön vissza a hazába, hova több ízben hivattatott. Végre 1629-ben, engedett a nagy Bethlen Gábor hívásának, ki őt a gyulafehérvári főiskola igazgatására hívta meg. De a fejedelem időközben meghalt s csakhamar

követte őt a hivatalhoz nem juthatott Szenci Molnár Albert is. Családjával együtt, gyötrő szükségét látván a mindennapi kenyérben is, elhagyattatva azoktól akiknek javaiért élt, nyomorral és inséggel küzdve, 1630. Kolozsvárrt tért vissza e nagy ember szép lelke hű teremtőjéhez. — „Nem éhezik többé és nem szomjuhozik többé, és a nap hévsége vagy valami egyéb hévség nem árt neki, mert a Bárány aki vagy a szék közepében, az legelteti őt, és a vizeknek élő forrására viszi őt és eltöröl az Isten az ő szemeiről minden könnyhullatást.“ Jelenések. VII. 16 — 17.

5. §. *A zsoltárok zengzetei vagy melódiái.*

Azon melódiák, melyekre * Sztáraiféle zsoltárok énekeltettek, valószínűen a német protestánsoktól vétettek által. Nincs azokban oly életerő, komoly méltóság és fentszárnyalás, melyet a magyar nép vallásos jelleme és különösen a kalvinizmus alapsajátságai kívánnának. Ez az oka, hogy bár a gyakorlat és megszokás igen erősen meghonosította azokat őseinknél: a páratlan francia melódiák által a XVII-dik század közepe táján már, végképen le-szorítottak.

A mint a Marot remek zsoltárversei megjelentek, mindenki mintegy elleneállhatatlan ösztönből szerette volna azokat énekelni. Nem lévén azonban hozzájuk alkalmazott saját melódiák, világi dalokra kezdték azokat énekelni, épen a francia királyi család tagjai is, kik előtt a zsoltárversek, mint költői műremekek igen kedvesek valának.

Kalvin jól tudván és érezvén, hogy a komoly,

méltóságos és magasztos föllengésű zsoltárversekhez épen ilyen jellemű, az énekek tartalmához és szelleméhez illő s általában oly melódiák szükségese, melyek a református hitfelekezet alapelveivel és szellemével egyezők és olyanok légyenek, hogy azokat nem zártkörű éneklőkarok, hanem egész gyülekezetek énekelhessék az ő templomaikban: igennagy gonddal keresett tehát oly valódi zeneművészt, ki ama nagy feladatot megoldani képes legyen, s ilyet valóban talált is Goudimél Klaudiusban, aki, miután többen próbálkoztak már a zsoltárok melódiákra tételével, végre kitűnőleg végrehajtá a nagy munkát 1562—1565.

Goudimel született a XVI-dik század elején a mai Franciaországnak azon részében, mely az említett időben Hollandiához tartozott, minélfogva őt némelyek inkább hollandinak mint francziának tartják. Hogy korának mily rendkívüli jeles zeneművésze lehetett, mutatja a többek közt az is, hogy Rómában a hangegyezmény vagy hármónia tudományának, minden olasz és más nemzetbeli művészek között legkitűnőbb értője, mestere és tanára volt. Az ő tanítványa volt a mai napig világhírtűnek tartott r. katolikus egyházi zeneművész Palesztrina is. Goudimelnek azonban volt általános tudományos képzettsége is, amiről fentmaradt latin nyelvű levelei bizonytságot tesznek. Későbbben a Calvin szerénti reformált egyháznak lett teljes szívvél s lélekkel híve s mint ilyen szerzette a zsoltárok melódiáit, s mint ilyen szenvedte a vértanui halált azon sok ezerekkel együtt, kik 1572-ben, Bertalan éjjelén megölettettek a Krisztusnak nevéért. Goudimel ezidőtájtban Lyon városában élt,

köztiszteletben. Midőn a lyoni várparancsnokhoz jóidejében megküldetett a megöletendő névsora, a melyben ott állott a Goudimel neve is, — a várparancsnok visszairt, kegyelmet akarván eszközölni a köztiszteletben álló tudós zeneművész számára. Nem volt kegyelem. Goudimel megölettetett, — és pedig épen a melódiák miatt. Odajutott tehát az ő lelke is, azon sok ezerek lelke közé „akik megölettetek az Istennek beszédeért, és a bizonyágtételért amelyet óltalmaznak vala, és akik kiáltanak nagy szóval, mondván: Uram, ki szent és igaz vagy, meddig nem tésszesz még ítéletet és nem állasz boszszut a mi vérünkért azokon, kik lakoznak a földön.” Jelenések. VI. 10.

Aligha van reá sok eset a történetek folyamán, hogy valaki, szeneszerzemény miatt szenvedett volna vértanui halált. Goudimelre tekintve azonban, nem csudálkozhatunk e felett, mert az ő melódiái igen nagy szolgálatot tettek a reformált anyaszentegyháznak. Oly elleneállhatatlan erővel ragadták és hódíták ezek meg a lelkeket, mint egykor ama mennyei szélvésznek pünkösti zugása. Párisban 200 frank büntetés alatt meg volt tiltva ezek éneklése, s midőn Lobwasser Ambrus königsbergi lutherán professor 1573-ban, meglehetősen sikerrel németre fordítá s a melódiákkal ellátva kiadá ezen zsoltárokat, német lutherán atyánkfiai igen felgerjedtek, azt mondván: hogy ezen melódiák a kalvinizmusra csalják a lelkeket. Mindemellett is azonban, csakhamar számos melódiákat bevettek azok közül. — Az angolokat és skótokat kivéve, — akiket, úgy látszik, bizonyos nemzeti ellenszenv tartóztatott vissza, — minden egyéb református nem-

zetek a föld határain, a Goudimel melódiáit vették be és éneklik mindemai napig.¹⁾ A Szenci Molnár Albert zsoltárkönyve, a Goudimel melódiáinak hangjegyeivel ellátva jött be a hazába. Az énekverseket igen nagy örömmel fogadták mindenek; de kevés lévén még ekkor ősaink között a hangjegyekhez értő egyén, csak nehezen és ritka helyen tudták kitalálni a melódiákat; de a hol kitalálták, nyomban a legnagyobb buzgalommal énekelték azokat a közönséges isteni tiszteleten, a nélkül, hogy erre az egyes gyülekezeteket bármiféle felsőbb hatáság is felszólította vagy kényszerítette volna. — Midőn 1646-ban a szathmárnémeti zsinat s az annak rendelete következtében létrejött kánonok, a Szenci Molnár Albert zsoltárainak a közönséges isteni tiszteleten való énekelhetéséről szólnak, vóltaképen a már gyakorlatban volt eljárás felett mondanak helyeslő ítéletet. Mig a mult és jelen század elején foganatba vett ének-

¹⁾ S énekelni is fogják hitem szerint mindazidőknek végeig. — Az időszulte hitágazatok elenyészhetnek, felekezeti különbségek végképen megszűnhetnek; — de Goudimel melódiái csak magával az emberiséggel együtt fognak e földről elenyészni. — Arra nézve, hogy angol vagy skót lélek előtt is mily értékűek lehetnek az említett melódiák: egy példát hozok fel. A skót szabad egyház edinburgi kollegiumának egyik nagy műveltségű s buzgó vallásos tanára Duncan János ur, 1862-ben Debrecenben járván, velem együtt, meglátogatott egy isteni tiszteletet a kistemplomban, csőtörtök napon, amidőn általam, épen János evangyeliomának I-ső része magyaráztatott. Duncan ur arról, amit látott, tapasztalt épen Debrecenben is, tehát az említett isteni tiszteletről is, jelentést tévén a szabad egyház országos zsinata előtt, jelentésében ezt mondja a többek közt: „Bizonyos vonzó ős egyszerűség uralkodott mindenben, — t. i. a kistemplomi isteni tiszteleten. Az énekvezér (az öreg Garbóci) — ki valódi példánya az olyan kántoroknak, milyenek mintegy 50 évvel ezelőtt voltak nálunk a csendes mezővárosokban, — kezdte az éneket, s a földmivelők az ő bundájokban, énekelték vele Dávid zsoltárait méltóságos és édes melódiával. Az, hogy közöttök voltam, reámnézve egy vonzó kötelék.” stb. stb.

ügyi reformok alkalmával, a régi Sztárai-féle zsoltárok mind kiirtandóknak nyilvánítottak, mert a nép már különben is elhagyta azokat: addig a Szenci Molnár Albert zsoltáiról, folyvást mint igen jelesekről és megtartandókról tétetik említés.

Ha az énekléshez alaposan értő kántorok nincsenek, és ha a gyermekek az iskolákban a szabatos tiszta éneklésben nem oktattatnak: a melódiák csakhamar elferdülnek a nép ajkain. Ily körülmények közt gyökeres reformra van szükség, hogy t. i. a melódiák eredeti tisztaságukra visszaállítsanak. Ily reformátor volt már Erdélyben 1730 körül Szigeti Gyula István, kolozsvári főiskolai tanár majd püspök, ki külföldön a zenészetben kellő képzettséget nyervén, nagy buzgalommal működött Erdélyben a melódiák eredeti tisztaságának helyreállításában. Debrecenben Maróthi György főiskolai tanár tett némi szolgálatot az ügynek, 1745. az ugynevezett harmonikus kiadása által, amely egyébiránt nem egyéb volt mint a külföldi ref. énekes könyvek kótáinak egyszerű átvétele. A külföldi reformált egyházak ugyanis, eleitőlfogva mindemai napig, a nép használatára kiadott énekes könyveket is négyhangu melódiákkal szokták ellátni, és a négyhangu éneklésben az iskolásgyermekek rendszerént oktattatnak; — de nem avégre, hogy az isteni tiszteleten mint külön, zártkörű éneklőkar mutogassák magukat, aminek az isteni tiszteleten semmi legkisebb helye és jogosultsága nincs, hanem avégre, hogy magának az egész gyülekezetnek éneklése négyhangu lehessen. ¹⁾ —

¹⁾ Érdekes tudni a következőket is: Hussz János, midőn az elevenen való megégettetés helyére kísértetett, a vesztőhely-

6. §. *A dicséreték és azok szerzőinek névsora.*¹⁾

A békesség tanácsának. Kérészi Ábrahám szini predikátor és tornai esperest.

A csillagos égnek seregei ottfent. Szerzője Kleist német költő; ²⁾ fordítója Lengyel József debreceni főiskolai tanár, majd szalontai, nagyvárad, szalacsi predikátor.

Adj hálát lelkem a főbölcséségnek. Lengyel József. Adjunk hálákat Istenünknek. Szilágyi Mihály hamvai predikátor s gömöri egyházmegyei jegyző.

Adjunk hálát az Urnak mert érdemli. Szerzője Weis Mihály a német földön valószínűen a reformáció korából. Fordítója ösmeretlen.

---

hez vezető útjában a 31-dik zsoltárt énekelgette: „Uram én csak Te benned bízom;“ — Luther különösen szerette a 118-dik zsoltárt; — a magyar református gályarab papok, kik a Krisztus nevéért kimondhatatlan kínokat és gyalázatot szenvedtek, midőn 1676. Február 11-dikén késő estve, a vértanui halálánál kínosabb rabszolgaság nápolyi gályáiról, a szabadító hollandusok hajójára eveztek által, harsány hangon, örvendezve énekeltek a tenger hátán a 46,—124. és a 125-dik zsoltárokat: „Az Isten a mi reménységünk, stb.; Az Izráel ezt nyilván mondhatja stb.; — A kik bízhatnak az Ur Istenben stb. Midőn pedig vacsora után, buzgó könyörgésben hálákat adtak Istennek a szabaddtásért, a hollandi hajós sereg egyik vezérének hajóján, énekeltek a 116-dik zsoltárt: Szeretem és áldom az Ur Istent stb. — Midőn a dicsőséges skót szabad egyház megalapító 1843. Május 18-dikán, elszakadva az államtól függő s fizetett egyháztól, több mint egy millió pengő forint évi jövedelemről lemondottak, s mint egyház, egy szempillantás alatt minden nélküli szegényekké lettek: akkor buzgón könyörögtek az Istennek és énekeltek a 43-dik zsoltárt: „Itélj meg engemet Ur Isten, És fogadd fel én ügyemet“ stb.

¹⁾ Az énekszerzők hivatalát, lakhelyét, s azt, hogy melyik éneket kik éneklék még, csak az első pontokban irtam ki egészen; — alább aztán röviden fejeztem ki a dolgot, mert az idő és a tér igen drága.

²⁾ Kleist Ferenc Sándor, előbb katona, majd porosz követségi titkár, igen termékeny költő volt. Született 1769. December 24; meghalt 1797. Julius 13, — tehát ifjú korában.

Adjunk hálát megtartó Istenünknek. Kovács József nagykörösi, majd halasi predik. — Énekl. az erdélyi reformátusok.

Adjunk hálát az Istennek. Keresztési József szalacsi predikátor Lengyel előtt.

Adjunk hálát mindnyájan. Dávid Ferenc, előbb lutherán, azután református pred. végre unitarius superintendens, a reformátio korában. Énekl. az erdélyi unitariusok.

A föld kebele, tárháza Istennek. Keresztési.

A Krisztus mennybe felméne Nektek hogy. Régi. Igazította Benedek Mihály, debreceni pred. egyházkerületi főjegyző, majd superint.

A Krisztus mennybe felméne, Atyjának. Régi. Igazította Varga István debreceni főiskolai tanár, majd szikszai pred. Igazit. Benedek M. is.

Áldás dicsőség Tenéked. Nagy Ferenc sárospataki tanár. Énekl. az erdélyi reformátusok is.

Áldassék Uram gondviselésed. Keresztési.

Áldott légy Krisztus e világnak. Régi. Kevéssé igaz. Benedek.

Áldott Szent Lélek reánk szállj. Lengyel. Igaz. Benedek. Énekl. az erdélyi reformát.

Áldjuk a nagy Isten jószágát. Balog Mózes balogi predikát.

Áldjuk szüntelen kegyes Istenünket. Losonci István nagykörösi professor. Igazit. Bajnóci János szalontai pred. Erdélyi reformát.

Álmélkodással csudáljuk. Szilágyi Bálint jabloncai pred. Erdélyi reformát.

A nagy király jön, Hosánna. Horváth Ádám, hites ügyvéd és mérnök, a külső somogyi egyházmegye segédgondnoka.

A nap immár elenyészett. Szentgyörgyi Józs.

Debrecen városi főorvos. Igaz. kev. Földvári

József debreceni predik. Erdélyi reform.

A nyelv csuda alkotása. Nagy István, h. böszörményi predik. majd egyházkerületi főjegyző.

A pünkösztnek jeles napján. Régi. Ig. Benedek. Erdélyi ref. és unitáriusok.

A szüzesség az a legdrágább kincs. Nagy Istv.

A teremtőnek szavára. Juhász András erdőbényei predikát.

Atyám, ki felhozod a te napodat. Szentgyörgyi. Kevéssé ig. Benedek.

Atya Ur Isten rólad vallást tészek. Lengyel. Ig. Benedek. Erdélyi ref.

Az Isten annyira szerette. Németből fordította Lácái József pápai tanár, azután lepsényi, majd sárospataki predikátor. Éneklik a német evangélikusok külföldön néhol, s a magyar evangélikusok is, de változtatva.

Az Isten legszentebb valóság. Nagy Ferenc.

Az Istennek szent angyala. Luther, a nagy reformátor. Fordítója ösmeretlen. Régibb időben énekelték hazai s külföldi evangélikusok, — sőt hazánkban római katolikusok is. Ez utóbbiak természetesen nem is sejtették hogy ki a szerző.

Az öveinek az Ur megtartója. Losonci. Ig. Bajnóci. — Erdélyi ref.

Az Ur Isten áldassék. Keresztési.

Az Ur kebeléből jönnek. Beregszászi Pál szinai pred. Erdélyi ref.

Az Ur meghallgata bennünket. Nádascai József tarcali pred. Erdélyi reform. változtatva.

Az Urnak jóvólta Napjainkhoz. Lengyel. Igaz.
Benedek. Erdelyi reform.

Az Urnak szavára a hidegek már. Keresztési.
Békességet szóla az Ur, érte róla. Lengyel. Igaz.
Benedek.

Bölcs az Ur egyszersmind kegyes, Lengyel.
Buzditsd fel Uram lelkemet. Lengyel. Igazít ke-
veset Sárvári Pál debreceni prof.

Dicsérd lelkem Istenedet. Régi Ig. Benedek. Er-
delyi ref.

Dicséret dicsőség Istennek. Nagy Ferenc.
Dicséretet mond nyelve mindennek. Keresztési.
Erdelyi reform.

Dicsérjük hálaadással. Lengyel. Erd. reform.

Dicsőség a magas mennyekben. Nagy István.

Dicsőség mennyben az erős Istennek. Horváth
Ádám. Ig. Benedek.

Dicsőült helyeken mennyei parad. Régiből Dió-
szegi Sámuel debrec. predik. s egyházker.
főjegyző. Erd. ref. és unitar.

Egek dicső teremője. Balog Pál ecsegi pred.
Egyetlenegy segítségünk. Nagy Ferenc? Erd.
reform.

Elmult az éjjnek homálya. Kovács József.

Elmult az ősz, nyár, kikelet. Keresztési.

Élők Istene Tégedet. Nagy István. Erd. ref

Embernek fija tekints megdobbanva. Lengyel Erd.
reform.

Embereknek teremője. Bacsó János borsodi pred.

Emeljétek fel sziveteket. Beregszászi Pál.

Emlékezzél Ur Isten hiveidről. Régi.

Emlékezzünk ez napon. Régi. Több verseket kiha-
gyott Benedek. Erdelyi ref,

Én Istenem sok nagy bűnöm. R u t i l i u s M á r t o n
weimari lelkész és esperest. ¹⁾ Erdelyi ref. ma-
gyarországi német ajjku s igen sok külföldi
német evang. és reformált egyházak.

Én nem perlek és nem merlek. L e n g y e l I g. kev.
B e n e d e k. Erdelyi ref.

E pünköst innepében. Dicsérjük. G e l e i K a t o n a
I s t v á n Erdelyi ref. püspök, a XVII-dik szá-
zad közepén, az öreg Graduál egyik szerkesztője. Erdelyi ref.

E pünköst innepében Zeng. Régiből Földvári.
Erős Isten dicsőségnek királya. B a l o g P á l ecsegi
pred.

E szent házban megállottunk. A CXXXII. Zsolt.
5-dik verséből D i ó s z e g i S á m. I g. Benedek.

Ez esztendőt áldással. B u d a i É z s a i á s, debre-
ceni főisk. tanár majd pred. és superintendens.

Ez esztendőt megáldjad. G e l e i K a t o n a I s t v.
Erdelyi ref.

Ez husvét innepében Dicsérjük. G e l e i K a t o n a
I s t v. Erdelyi ref.

Ez husvét innepében Örvendjünk. B u d a i É z s a.

Ez husvét innepnapja. Régiből Földvári.

E világot bár ez bünt tett. L e n g y e l.

Ez uj reggel arra serkent. Lengyel. I g. kev. Benedek.

Feltámadt a mi életünk. Régi. Igaz. Benedek.

Fő boldogságom tartom én ebben. L e n g y e l. Igaz.
kev. Benedek.

Fő gondja légyen mindennek. L o s o n c i. I g. Bajnóci.
Győzelem, győzelem. H o r v á t Á d á m.

---

¹⁾ Született 1550. Meghalt 1618. — Dicséreteink közül kü-
rülbelől ezen ének az, melyet legtöbb különböző nyelvű felekeze-
tek énekelnek.

Hálát adok neked mennybéli Isten. Régi.

Hálát adunk neked mennyei atyánk. Régi.

Hálát adunk neked mindenható irgalmas. Régi.

Halld meg Uram esedezésünket. Lukács István
szoboszlai predik. Erdelyi ref. nagyon változt.

Hallgasd meg Ur Isten kérésemet. Régi. Erd. ref.

Hallottuk Jézus miképen hivog. Lengyel. Igazit.
kev. Benedek.

Haragodnak nagy voltában Busultában. Juhász
András.

Hatalmas felség rettegünk. Balog Pál.

Ha Te meg nem tartasz. Régi. Erdelyi ref.

Hirdetvén az Ur halálát. Keresztesi. Erd. ref.

Hivek ébredjete. Losonci. Igaz. Bajnóci. Erd. ref.

Hogy eljött az idő teljessége. Szőnyi Benjá-
min, holdmező vásárhelyi pred. Igaz. Szücs
György görgei pred. s tornai egyh. megy. jegyző.

Hozzád kiáltunk mi Istenünk. Losonci. Igazit.
Bajnóci. Erdelyi ref.

Igaz Isten ígéretedben. Nagy István. Erdelyi ref.

Imádandó Isten, e széles föld. Lengyel. Erd. ref.

Im bėjöttünk nagy örömmel. Régi. Erdelyi reform.
és unitár.

Ismét egyik esztendeje. Szentgyörgyi József.
Igaz. Benedek.

Isten a roppant egeknek. Horvát Ádám. Erd. ref.

Istennek szent fija a te segítségedben. Régi.

Istenfélő keresztyének. Liskai Sámuel abarai
predik. és esperest felső Zemplénben.

Isten kezét mutatja. Szentgyörgyi József.

Isten ki az embereket. Liskai Sámuel.

Isten mi erős óltalmunk. Breznai István gál-
szécsi predik. Erdelyi reform. változtatva.

Istennek választott népe. L o s o n c i. Igaz. Bajnóci.
Erdelyi reformát.

Istenre bizom magamat. G e l l e r t német tudós és
költő műve után¹⁾ valaki a dunamellékéről.
Éneklik a bázeli reformát.

Kegyes lelkek az urat diesérjétek. L á c a i. Igazit.
Benedek.

Kegyes Jézus én imádságomra. Régi. Igaz. Diószegi
Sámuel.

Keresztyének jertek magasztaljátok. L u k á c s I s t v.
Erdelyi reform.

Ki hívta az éjszakát elő. L e n g y e l. Erdelyi ref.
Könyörögjünk az Istennek. H u s z á r G á l reform.
Lásd az 1. §-t.

Könyörülj rajtunk Ur Isten. Régi. Erdelyi reform.

Krisztus ki vagy nap és világ. Régi latin ének. A
7—8-dik században már megvált. Németre
fordította Musculus vagy Weis helvét refor-
mator. Magyarra valamelyik reformatorunk.
Erdelyi reform. s külföldi németek.

Krisztus Urunknak áldott születésén. Régi. Igazit.
Varga István és Benedek. Erdelyi reform.

Légy áldott kegyelmes Istenünk. S z i l á g y i M i h.
hamvai predik. s egyházmegyei jegyző. Erd.
reform.

Lelkem álmélkodva örvend. Szentgyörgyi Józs.
Lelkünk Hozzád kívánczik. L o s o n c i. Igaz. Baj-
nóci. Erdelyi reform.

Lelkünknek ez teljes indulatja. L o s o n c i. Igaz.
Bajnóci. Erdelyi reform.

---

¹⁾ Gellért Christian, lipcsei tanár, tudós író és költő. Született 1715. jul. 4. Meghalt 1769. dec. 13.

- Lelkünk testünk teremője. Bátori Istv. serkei
 predik. s gömöri esperest.
 Magasztallak én Téged. Régi.
 Magasztaljuk az Ur Istent. Lukács István.
 Magasztaljuk kegyelmed. Keresztési.
 Meghagytad nekünk Ur Isten. Régi.
 Megujult testtel és erővel. Szentgyörgyi.
 Megzendül nyelve közöttünk. Keresztési.
 Mély gyászba borult a természet. Valószínűen Lengyel vagy Horvát Ádám.
 Mely nagy vidámsággal Tölts bé. Keresztési.
 Igaz. Földvári. Erdelyi reform.
 Mely boldog aki jól és igazán él. Nagy István.
 Igaz. kev. Diószegi. Erdelyi reform.
 Mennyei felséges Isten. Luther a nagy reform.
 Külföldön több helyen.
 Mindennemű szükségünkben. Balog Ábrahám
 szántói pred.
 Minden népek hirdessétek. Szilágyi Mihály.
 Mire bánkódsz oh te én szívem. Régiből Földvári.
 Magyar evangélikusok és helv. reformátusok.
 Mi szent Atyánk ki lakozol mennyeiben. Régiből
 Földvári.
 Mondjatok dicséretet keresztyének. Régi Erd. ref.
 Nagy az Ur, ki fényes házat. Kleist után Lengyel. Erdelyi reform.
 Nagy hálaadással magasztallak. Németi Mihály
 kolosvári predikátor. Meghalt 1689. Igazit.
 Földvári.
 Nagy Isten egek királya. Keresztési. Erd. ref.
 Nagy Isten ma is mint. Juhász András.
 Nagy Isten Téged az egeknek. Lengyel. Erdelyi
 reform. és unitáriusok változtatva.

Nagy örömére szolgál szívünknek. Keresztési.

Igaz. Sárvári. Erdelyi reform.

Ne buslakodjál oh te én szívem. Földvári?

Neked menyeyei atyánk hálát adunk. Régi.

Ne szállj perbe én velem. Régi, — az LII-dik zsol-
tárból. Erdelyi reform.

Ne jöjjön addig szememre álom. Lengyel. Igaz.
Benedek.

Nincsen kire tekintenünk. Lengyel.

Óh áldott szent lélek. Nagy István.

Óh ártatlanság báránya. Régi. Igaz. Benedek. Erd.
ref. változtatva.

Óh én lelkeim dícsérjed Istenedet. Régi. Erd. refor-
mátusok vált.

Óh felséges Ur egek királya. Nagy István. Erd.
ref. változtatva.

Óh felséges Ur kinek birodalma. Juhász Andr.
erdő bényei pred.

Óh hatalmas egy Istenség. Beregszászi Pál.

Óh irgalmas Isten örökké áldott légy. Keresz-
tési. Erdei ref.

Óh Isten ki a pásztorokat. Szakács István sar-
kadi pred.

Óh Isten a nap fátylaja. Keresztési. Erd. ref.

Óh Isten bölcseségének. Kérészi Ábrahám.

Óh isteni nagy bölcsesség. Gál András.

Óh Isten, ki a törődött. Nagy István. Igaz. Be-
nedek. Erdelyi ref. és unitár.

Óh Isten, ki e reggel. Kovács József n. kö-
rösi pred.

Óh Isten, ki markodban tartod Keresztési.

Óh Isten, kinek szentséged. Nagy István. Igaz.
Földvári.

Óh Isten ki úgy igazgatód. Beregszászi Pál.
 Óh Isten látod jól a te sátorodból. Keresztesi.
 Óh könyörgést meghallgató. Nagy Istv. Erd. ref.
 Óh láthatatlan mennyei felség. Lengyel. Igaz.
 kev. Benedek.

Óh mely boldog ember az. Lengyel.
 Óh mely nagy az oly ember boldogsága. Fazekas
 Mihály nyugalmazott hadnagy s debrecen
 városi esküdt. Igaz. kev. Benedek.

Óh minden jóknak kutfeje. Keresztesi.
 Óh szent Isten ki az időt. Tóth István zsujtai
 pred. Erd. ref.

Óh szent lélek hívek bölcs tanítója. Nádaszkai
 András. szilicei pred. és tornai esp.

Óh természet felett való isteni. Juhász András.

Óh természetnek alkotója. Bátor István.

Óh Uram rémitő a te kezed.

Óh Ur Isten légy közöttünk. Földvári.

Óh Ur Jézus áldassál. Keresztesi. Igaz. Sárvári.
 Erdelyi ref.

Óh Ur Jézus egeknek nagy királya. Keresztesi.
 Erdelyi ref.

Óh Ur Jézus első gondunk. Keresztesi.

Óh Jézus ki a váltság munkáját. Keresztesi.
 Erdelyi ref.

Óh Jézus ki már megdicsőültél. Keresztesi.

Óh Jézus mi idvességünk. Losonci. Igaz. Bajnóci.
 Erdelyi ref.

Óh világhosszágoknak atyja. Tóth István.

Őrizz meg Uram bennünket. Losonci. Igaz. Baj-
 nóci. Erdelyi ref.

Örök Isten kinek esztendőök. Keresztesi. Igaz.
 Benedek. Erdelyi reform. és unitár.

- Örökkön örökké élő. Bátori István.
- Örül mi szívünk mikor ezt. Régi. Erdelyi reform.
- Örvendezzen már e világ. Régi. Ig. Benedek. Erd. reform.
- Örvendezzünk a nagy Istennek. Gál András. Gönci pred. Erd. ref.
- Örvendezzetek egek. Bátori István Erd. ref.
- Örvendjetez keresztyének. Horvát Ádám. Erd. reform.
- Próbáld meg Uram, próbáld. Losonci. Igaz. Bajnóci. Erd. ref.
- Rettenetes az Urnak busulása. Balog Pál.
- Szent egek minden böldegok hajléki. Horvát Ádám.
- Szent igéd Uram nekünk lámpásunk. Losonci. Ig. Bajnóci. Erd. ref.
- Szent Isten a te nagy jószágod. Beregszászi Pál.
- Szent Isten megáll amit Te mondasz. Lukács István.
- Szent Isten noha néked. Földvári. Erd. ref.
- Szent Isten rémuléssel eltelünk. Nagy István.
- Szent Lélek végy környül bennünket. Szücs György.
- Szent vagy örökké Atya Ur Isten. Régi.
- Szent vagy Uram szent, akaratod szent. Lukács István. Erd. ref.
- Szivemen fekszik terhes adósságom. Lengyel. Ig. Benedek kev.
- Szivem megalázván Tehozzád mégyek. Régi. Erdelyi reform.
- Tanits meg Uram szent törv. Bajnóci. Erdelyi reform.

Téged Ur Isten dicsérünk. Keresztesi.
 Téged Ur Isten mi keresztyének. Régi latin ének-
 ből, melynek szerzője Ambrosius majlandi
 püspök a 4-dik században.
 Te ki a magas ég seregeit. Lengyel.
 Tekints reánk Ur Isten. Régi.
 Teljes az oly embernek boldogsága. Losonci. Igaz.
 Bajnóci. ¹⁾ Erdelyi ref. változt.
 Tenéked mondunk dicséretet. Erdelyi ref.
 Tenéked Uram hálát adok. Régi. Erd. ref. s a ma-
 gyar evangélikusok, nagyon változtatva.
 Tisztelünk Uram nagy félelemmel. Losonci. Ig. Baj-
 nóci. Erd. ref.
 Tökéletes volt minden tekintetben. Lengyel. Ig.
 Benedek.
 Ugy tetszik halva fekszik a természet. Gál Andr.
 gönci pred.
 Uram áldjuk szent nevedet. Böszörményi Pál,
 Debrecen városi főbíró.
 Uram a te igéd nekem. Lengyel. Ig. kev. Benedek.
 Uram a töredelmes. Lengyel. Ig. kev. Benedek.
 Uram bocsásd el népedet békével. Szentgyörgyi
 Kemény János, szilvási pred. Erd. ref.

---

¹⁾ Általában jegyezd meg jó olvasó, ha mindenütt ki nem
 tettem is, hogy a 107—123-ig való dicséretetek mind Losonci művei,
 Bajnóci csak igazgatta azokat, s valóban különös, hogy egyedül Be-
 nedek jegyzeteit tekintve, melyek Losonciról egy szót sem szólnak,
 Bajnóci tartaná az ember szerzőnek. Én azonban megnéztem Lo-
 soncinak magának 1794-ben, Pozsonyban már 3-adszor megjelent
 művét, az Éneklésben tanítómestert, s ebben a kérdéses énekek
 XXXIV—XLIV. szám alatt mind ott vannak és pedig úgy, hogy a
 versszakok sorainak kezdő betűiből ez jö ki: „Losonci István kőrösi
 professor írta ezerhétszáz ötvenkettőben.“ Ezt azonban lerombolta
 Bajnóci, épen úgy mint a Sz. Németi Mihály és a Zámboi neveit is,
 az ő énekeikből.

- Uram bocsássad el szolgádat. Simeon éneke. Luk.
II. 29—32 verseiből franciául írta Marot,
magyarra fordította Szenci Molnár Albert.
Éneklik a franciaországi s francia nyelvű hel-
vét reformátusok.
- Uram bűneink soksága. Keresztési. Ig. kev.
Benedek. Erd. ref.
- Uram hatalmadat mutogatja. Gál András.
- Uram ki a szomorúságot. Keresztési.
- Uram Isten siess. Régi.
- Uram ki vagy az eső atyja. Keresztési.
- Uram Téged tisztelünk. Losonci. Ig. Bajnóci.
Erd. ref.
- Ur Isten a nap felköltével. Keresztési. Erd. ref.
- Ur Isten kész az én szívem. A CVIII-dik zsoltárból
Diószegi. Sámuel. Igazit. Benedek. Erd. unitár.
- Ur Isten mi sok szükségét. Lengyel.
- Ur Isten Téged szívünkben dicsérünk. Lengyel.
- Ur Isten Te mástól nem vetted. Lengyel. Erd.
reform.
- Ur Isten tőlünk végy dicséretet. Keresztési Ig.
Földvári.
- Ur Krisztus ki vigasságnak. Keresztési. Ig. Sár-
vári. Erd. ref. változtatva.
- Ur Jézus a ki felséggel. Keresztési.
- Ur Jézus idvesség fejedelme. Losonci. Erd. ref.
- Ur Jézus Krisztus bár meg nem foghatjuk. Ke-
resztési. Ig. Sárvári.
- Ur Jézus mely igen drága. Lengyel József.
- Zeng nyelvünk a te dicséreteddel. Zámboi Fe-
renc debreceni lakos.
- Zengjen győzedelmi ének. Lengyel. Ig. Benedek.
Erd. ref.

Járuljunk mi az Istennek szent fiához. Huszár
Gál, reformátor.

Jer dicsérjünk az Istennek fiát. Batizi András,
reformátor Ig. Diószegi és Benedek.

Jer lássuk az Ur keresztjét. Lósonci Erd. reform.
Több versei elhagyva, mások igazit.

Jézus az ígéretet. Horvát Ádám. Ig. kev. Földvári.

Jézus elvégezvén dolgát. Bátor István.

Jézus ki a sirban valál. Lengyel. Ig. Benedek.
Erd. ref.

Jézus ki érttünk emberré lettél. Keresztesi.

Jézus Krisztus Isten fja. Keresztesi. Igaz. Be-
nedek.

Jézus Krisztus szentek reménye. Régi.

Jézus Krisztus szép fényes hajnal. Régi.

Jézus meghalt bűneinkért. Szőnyi Benjamin.

Jézusom imádjuk szent nevedet. Horvát Ádám.

Jézus örömet érzek szivembe. Lengyel. Ig. kev.
Benedek. Erd. ref. változtatva.

Jézus születél idvességünkre. Rég. Ig. Benedek.

Jézus Téged magasztalunk. Lengyel. Ig. kev.
Benedek. Erd. ref.

Jézusunk holt teste. Keresztesi. Ig. Sárvári.
Erd. ref.

Jó és igaz óh szenteknek szente. Lengyel. Ig.
kev. Benedek.

Jó Isten könyörülő atyánk. Palócai Pál tolcsvai
pred.

Jövel óh áldott szent Lélek.

Jövel Szent Lélek Isten. Szegedi Kis István
nagy reformátorunk.

Jövel Szent Lélek Ur Isten Lelkünknek. Batizi
András reformátorunk. Ig. Benedek.

Jövel Szent Lélek Ur Isten töltsd bé. Egy régi latin énekből Luther a nagy reformátor. Erd. ref. Német evang. helvét reformátusok.

Vedd el jutalmadat. Lengyel. Ig. Benedek.

Vígak e föld lakosai. Lengyel.

Világnak Ura bölcs teremője. Lukács. Erd. ref. ¹⁾

¹⁾ Végre, még ezeket is jó tudni: Azt, hogy ez vagy amaz különös alkalomra melyik zsoltárt lehet énekelni, Földvári József szedte össze és írta meg. — Az énekes könyvhöz toldott könyörgéseket. az egyetemes tanácskozmány megbízásából csakugyan Benedek írta meg és pedig úgy, hogy a könyörgések kezdő betűiből ki-jött az ő neve. Későbbben azonban elhagylák az övéit s másokat írtak azok helyett.

Magyar evangélikus atyáinkfiai a következő énekek melódiait éneklék velünk együtt:

Mint a szép hives patakra, — 16 éneket.

Nosza Istent félő szent hívek. 2-t

Az eget beszélék. 1-t.

Menybéli felséges Isten. 7-t.

Az Istennek szent angyala. 4-t.

Mire bánkódol oh te én szívem 3-t.

Dicsőült helyeken. 3-t.

Uram a töredelmes 3-at.

Jövel Szent Lélek Ur Isten, Töltsd bé. 2-t. — Luther nálunk meglevő három énekének tehát melódiait éneklék ők is, de magokat a verseket nem. Miért?

Ara 25 kr. o. é.

*Készpénz fizetés mellett minden száz példányra
harminc ingyen példány adatik a szerzőnél.*

